

אחרית דבר

לא ניתן להתווכח עם "השורה התחתונה" של תהליך אנאפוליס: למרות כוונת אמת ורצון עז של ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט ושרת החוץ ציפי לבני, להגיע להסדר עם הפלסטינים, לא נמצאה נוסחת הפלא למימוש היעד. בדיונים שקיימנו בינינו בעת כתיבת מסמך זה ניסינו להסביר לעצמנו מה יכולה להיות המוטיבציה של ההנהגה והציבור בישראל לעצב בזירת הסכסוך עם הפלסטינים מציאות של שתי מדינות נפרדות, הנהנות מריבונות מלאה. שאלה זו נובעת מכך שלכאורה יש יתרון רב לישראל במצב הנוכחי: יציבות ביטחונית, בין היתר בשל שליטתה על בקעת הירדן ושימור חופש פעולה מבצעי בכל שטחי הגדה המערבית, דבר המאפשר לה לממש את תפיסת המערכה המתמשכת נגד הטרור; הגנה על עצמה בכוחות עצמה מפני איומים חיצוניים אפשריים, בעודה שולטת באופן מוחלט באוויר, בים, ביבשה ובמרחב האלקטרו־מגנטי; קיום שיתוף פעולה ביטחוני עם ירדן ומצרים, וגם עם מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית (עם עליות וירידות); טיפול של הרשות הפלסטינית בהיבטי המשילות בגדה המערבית – חוק וסדר, דאגה לצורכי היומיום של הציבור הפלסטיני והסרת עול זה מעל כתפיה של ישראל.

זאת ועוד, כללי משחק מוסדו גם מול חמאס ברצועת עזה: האירועים בזירה זו נשלטים מתחת לסף המלחמה, והרשות הפלסטינית עצמה נהנית מאי־מעורבותה במתרחש באזור, דבר המשרת לעת עתה את הטיעון של ממשלת ישראל כי אין פרטנר להסדר, וכי בסופו של דבר, גורל הגדה המערבית יהיה כגורל רצועת עזה. מעל לכול, ניכרת השלמה בפועל של שני הצדדים, הישראלי והפלסטיני, שהמציאות של סטטוס קוו עדיפה על אופציות אחרות, שיחייבו את ההנהגות לקבל החלטות קשות וייצרו קושי אצל הציבור בשני הצדדים להסתגל למציאות אחרת.

למעשה, מציאות הסטטוס קוו היא בגדר אשליה. בכך טמונה גם תשובה, לפחות חלקית, לשאלה הנוגעת למוטיבציה להמשיך ולחפש פריצת דרך שתוביל להסדר. כפי שסברו אהוד אולמרט וציפי לבני, המצב הנוכחי משמעותו ערבוב בין האוכלוסיות הפלסטינית והיהודית, כך שיום אחד נתעורר ונגלה שלא ניתן להתיר את הקשר שהסתבך, ובפועל זו "גלישה למציאות של מדינה אחת". בתהליך אנאפוליס הנחתה

את אולמרט ההכרה בצורך הדחוף בהפרדות של ישראל מהפלסטינים מבחינה מדינית, גיאוגרפית ודמוגרפית, בעדיפות בהסכם, ואם לא בהסכם, אזי באמצעות מהלכים עצמאיים בליווי הכרה בינלאומית נרחבת.

ראש הממשלה אולמרט האמין ביכולתו לגייס את תמיכת הציבור בישראל במתווה ההסכם. בתדריך שנתן ב"מכון ירושלים למחקרי מדיניות" ביולי 2012 הוא אמר: "לגבי דעת הקהל, בסוף זאת שאלה של מנהיגות. מנהיגים יכולים לשנות דעת קהל. מנהיג ישכנע, אם יוכיח שהוא פועל למען משהו שהוא הרבה יותר גדול ממנו ומגורלו. אני חושב שרוב הציבור מסכים לויתורים שהצעת. צריך רק לעשות וללכת בכל העוצמה והנכונות, והייתה לי תוכנית מלאה ומקיפה". אלא שמאז תהליך אנאפוליס המשיכה והתבססה בזירת הסכסוך מציאות של שילוביות וערבוב בין ישראל לרשות הפלסטינית ובין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הפלסטינית. מציאות זו מקשה כבר כיום, והיא תמשיך להקשות על מימוש של הפרדות, אם יובן באחד הימים שזוהי החלופה העדיפה לשמירת צביונה של מדינת ישראל, לביטחונה הלאומי ולביצורה הכלכלי, החברתי והמדיני. לפי שעה, הציבור בישראל מובל בהדרגה למציאות של מדינה אחת, מבלי להבין את המשמעויות וההשלכות של הדבר על היכולת הנוכחית והעתידית לממש את החזון הציוני ולשמור על אופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל.

* * *

מזכר זה סוקר הן את המעטפת המדינית והן את תוכני הדיונים של תהליך אנאפוליס שהתנהל בשנים 2007-2008, במטרה להגיע להסדר קבע בין מדינת ישראל לבין הנציגות הפלסטינית - אש"ף והרשות הפלסטינית. תיאורנו את המגעים בין הצדדים וההתרחשויות שאירעו לפני ומאחורי הקלעים במסגרת הניסיון המאומץ לאתר "שביל זהב" בין האינטרסים המתחרים והעמדות המנוגדות של הצדדים, במטרה להגיע להסדר יציב ובר-יישום.

הפרטים הרבים הנדונים במסגרת משא ומתן מהווים תַּצְרֵף מורכב של מציאות החיים המשותפת של הצדדים. ככל שיורדים לעומק הפרטים ונבחנים עמדות הצדדים ומרחבי הגמישות שלהם, וככל שמתרחבת המודעות למשקל הרב שמייחסים הצדדים לנרטיבים השולטים שלהם ולאתוסים שהוטמעו בהם במהלך השנים, כך מתבררים המחיצות והחסמים שאינם מאפשרים הסדרה וצמצום של הפערים.

אנו דבקים באמונה כי אם מנהיגי שני הצדדים - הישראלי והפלסטיני - יגלו אומץ ונחישות ויצליחו לגשר על הפערים בשש סוגיות מרכזיות, הסכמתם והצלחתם יאפשרו לגשר על שאר הפערים ויתרמו לגיוס תמיכה נרחבת ומכרעת בהסדר בקֶרֶב שני הציבורים, הישראלי והפלסטיני כאחד. שש הסוגיות הן: שתי מדינות לאום לשני עמים; טריטוריה וגבולות; סידורי ביטחון; ירושלים; פליטים; וסופיות התביעות.

עדיין לא מאוחר! עלינו ליטול את היוזמה, לא לחזור לפרדיגמה הקודמת של הסדר קבע הכולל את כל הסוגיות והסכמה באבחה אחת, לא עוד "הכול או לא כלום"; יש לחתור למציאות של שתי ישויות מדיניות נפרדות ומובחנות – להיפרדות מדינית, גיאוגרפית ודמוגרפית. אסור להתעייף. יש להמשיך ולדבר באופן רצוף עם נציגי הרשות הפלסטינית, כדי לכונן הסדרי מעבר, להגדיל את מרחב ההסכמות במגוון רחב של סוגיות, מקטנות לגדולות, ומייד ליישמן בשטח. היעד הוא לבצר את חזון מדינת ישראל – יהודית, דמוקרטית, בטוחה ומוסרית!

כדי לקבל החלטה בדבר קידום הסדר בין ישראל לפלסטינים – החלטה גורלית לשגשוגה ולביצורה של מדינת ישראל, שנייה בחשיבותה רק לקבלת תוכנית החלוקה ב-1947 והכרזת העצמאות ב-1948 – יש להסתמך גם על הסכמת הצד השני, הפלסטיני. יש הגורסים שהפלסטינים לא יתפשרו לעולם על תביעתם לפלסטין כולה. לכן, מסקנתנו היא שההנהגה הישראלית צריכה לשקול ברצינות ובכוונה כנה גם צעדים עצמאיים להיפרדות מהפלסטינים, וזאת בלי לחסום את הדרך לקידום עתידי של היפרדות בהסכמה.

לישראל נדרשים התנאים הבסיסיים הבאים: **מנהיגות** אמיצה ונחושה, שתקבל החלטות הוות גורל ושבכולתה לממש בנחישות את החלטותיה ולשרוד לאורך תהליך היישום של כל הסכם; **לגיטימציה** ציבורית וכללי משחק המקובלים על המחנות העיקריים בחברה הישראלית; **משילות**, קרי יציבות שלטונית, כלכלית, חוקית, משפטית וארגונית; **הכרה בינלאומית** ואזורית בגבולותיה של ישראל, בלגיטימיות שלה, בסיום מצב הכיבוש ובסופיות התביעות של הצד הפלסטיני.

על מנהיגי ישראל ואזרחיה להכיר במשמעויות החמורות של הידוק השרשרת העבה שבה כבול עתידה של מדינת ישראל לצידן של רשות ואוכלוסייה פלסטיניות שאין בכוונתן להתיר את הקשר המתהדק, ההולך ומסתבך ככל שחולפות השנים, ולבחון לעומק אפשרות של נקיטת צעדים עצמאיים להיפרדות. כל זאת, עד שיחול שינוי בתנאים בזירת הסכסוך וניתן יהיה לקדם הסדר כולל ומוסכם. בכל מקרה, ראוי ורצוי שבכל משא ומתן עתידי, מדינת ישראל תיגש לשולחן הדיונים תוך למידה מהסבבים הקודמים של המשא ומתן ותוך הפקת לקחים מהם, ובכלל זה הכרת החסמים מצד אחד, והגורמים שיקלו על התקדמות וגיבוש הסכמות מצד שני.